

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за магістерською програмою професійного спрямування
«Фіскальне та митне адміністрування»

на тему: **«Податок на доходи фізичних осіб: бюджетна та регулююча роль»**

Виконавиця:

студентка факультету фінансів та
банківської справи

Синя Анастасія Григорівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Наукова керівниця:

к.е.н., ст. викладачка

(науковий ступінь, вчене звання)

Мартинюк Ірина Василівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Українське суспільство протягом останніх років перебуває в процесі активного інституціонального розвитку, трансформації соціально-економічних відносин і системи цінностей, зокрема, і системи оподаткування. Однією з ключових сфер взаємодії платників податків, з одного боку, і держави як уповноваженого суспільством інституту – з іншого, виступає фіскальний обмін, а його первинною основою – прибуткове оподаткування, яке забезпечує суспільний перерозподіл доходів і прибутків як фінансово-матеріальної форми створеної в країні доданої вартості та формує фінансову базу пропозиції суспільних благ. Ця первинність обумовлюється, по-перше, порядком виробничого циклу, коли етап розподілу передують етапи споживання. По-друге, податковим характером доходів та прибутків у тому сенсі, що вони одночасно виступають і об'єктом оподаткування, і джерелом сплати прибуткових податків. По-третє, прямим впливом рівня цієї форми податкового перерозподілу на споживчу, накопичувальну та інвестиційну, а отже, просту й розширену функціонально-відтворювальну спроможність платників цих податків і пов'язаних з ними осіб.

Саме тому розроблення та імплементація теоретичних основ гармонізації інтересів платників податків і суспільства, механізмів оцінки рівня їх узгодженості, визначення гармонійної міри податкових вилючень у рамках оподаткування доходів і прибутків, а також забезпечення в процесі нього подолання вагомих соціально-економічних суперечностей і стимулювання підвищення інноваційно-інвестиційної активності економічних суб'єктів на основі пріоритету гармонізації приватних та суспільних інтересів набуває особливої актуальності в сучасних умовах інституціонального розвитку незалежного українського суспільства. При цьому все зазначене виступає одночасно і цільовим орієнтиром, і результатом узгодження інтересів у сфері прибуткового оподаткування.

Аналіз розвитку оподаткування доходів фізичних осіб в Україні дозволяє констатувати, що пріоритети державної політики спрямовані на перехід із регуляторної функції оподаткування на фіскальну. Водночас аналіз зарубіжного законодавства та юридичної думки, які слугують основою формування ефективної системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, засвідчує, що така система повинна виконувати ряд інших функцій – вирівнювання доходів населення, згладжування економічної нерівності, регулювання структури особистого споживання, надання допомоги найменш захищеним верствам населення тощо. Світовий досвід доводить, що основним принципом системи оподаткування доходів фізичних осіб на цей час є принцип соціальної орієнтованості податкового регулювання оподаткування таких доходів, який в Україні при оподаткуванні доходів фізичних осіб не враховується.

Проблематиці підвищення фіскальної та економічної ефективності, справедливості в цій сфері, а також посиленню регулюючої функції податкового перерозподілу доходів фізичних осіб приділяли значну увагу як

зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Зокрема, вона почала підніматися в працях А. Сміта й Д. Рікардо та знайшла своє продовження у дослідженнях С.Л. Брю, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, К. Вікселя, Дж.М. Кейнса, І. Майбурова, К.Р. Макконнелла, Р. Масгрейва, Д. Мілля, Ш. Монтеск'є, Ф. Нітті, П. Самуельсона, Ж.-Б. Сея, Е. Селігмана, Ж. Сісмонді, Дж. Стігліца. Не менш вагомий внесок у розбудову теорії прибуткового оподаткування здійснили українські вчені, які під тим чи іншим кутом досліджували проблеми податкового перерозподілу доходів і прибутків, а саме: В. Андрущенко, О. Васирик, В. Валігура, В. Вишневський, А. Даниленко, О. Данілов, К. Захожай, Ю. Іванов, Т. Кізима, В. Коротун, Г. Котіна, А. Крисоватий, М. Крупка, І. Луніна, В. Мельник, Ц. Огонь, С. Онишко, В. Опарін, Т. Паєнтко, В. Помулева, Н. Савчук, А. Славкова, А. Соколовська, М. Степура, О. Тимченко, В. Федосов, В. Хлівний, К. Швабій, Л. Штефан та інші.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в тому, щоб на основі здобутків вітчизняної та зарубіжної науки, а також чинного законодавства України і зарубіжних країн осмислити й розкрити особливості та проблеми побудови системи оподаткування доходів фізичних осіб, визначити перспективні напрями її удосконалення.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- розглянути історичний розвиток оподаткування доходів фізичних осіб;
- визначити поняття та сутність податку на доходи фізичних осіб;
- охарактеризувати правові засади справляння податку доходи фізичних осіб в Україні;
- провести моніторинг фіскальної ролі податку на доходи фізичних осіб в Україні 2015-2019 рр.;
- здійснити аналіз регулятивних властивостей податку на доходи фізичних осіб в Україні 2015-2019 рр.;
- визначити фіскальні та регулюючі показники функціонування податку на доходи фізичних осіб в Україні протягом 2015-2019 років;
- здійснити прогнозування надходжень податку на доходи фізичних осіб в Україні на 2020-2021 рр.;
- дослідити зарубіжний досвід справляння податку на доходи фізичних осіб та можливості його адаптації в Україні;
- визначити напрями удосконалення податку на доходи фізичних осіб в Україні.

Об'єктом дослідження є процес оподаткування доходів фізичних осіб..

Предмет дослідження – економічні відносини, які виникають при оподаткуванні доходів фізичних осіб.

Методи дослідження. Методологічною базою роботи виступає сукупність загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів дослідження, а саме: діалектичний підхід та системний аналіз – у рамках систематизації наукового доробку зарубіжних і вітчизняних учених у сфері оподаткування ПДФО та практичного досвіду реалізації в Україні податкової політики у цій

сфері; історико-логічний – у рамках дослідження розвитку ПДФО в історичній ретроспективі загалом і безпосередньо в часи української незалежності; методи порівняльного аналізу – у рамках вивчення зарубіжного досвіду справляння податку на доходи фізичних осіб та можливості його адаптації в Україні; методи статистичного аналізу – у рамках дослідження динаміки фіскальної ефективності податкового перерозподілу доходів і прибутків та визначення рівня гармонізації приватних і суспільних інтересів у сфері справляння ПДФО.

Інформаційною базою дослідження є наукова періодика, навчальні посібники, монографії, нормативно-правові акти України у сфері прибуткового оподаткування, Податковий кодекс України, інформаційно-аналітичні та статистичні матеріали Державної податкової служби України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, інформаційні ресурси мережі Інтернет та власні аналітичні розрахунки.

Структура і обсяг кваліфікаційної роботи. В першому розділі роботи досліджено поняття і сутність податку на доходи фізичних осіб, історія розвитку оподаткування доходів фізичних осіб. Охарактеризовано правові засади справляння податку доходи фізичних осіб в Україні. Другий розділ роботи присвячений фіскальним та регулюючим показникам функціонування податку на доходи фізичних осіб в Україні протягом 2015-2019 років та розробці прогнозування надходжень податку на доходи фізичних осіб в Україні на 2020-2021 рр. В третьому розділі роботи досліджено зарубіжний досвід справляння податку на доходи фізичних осіб та визначено напрями удосконалення податку на доходи фізичних осіб в Україні. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 89 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить 7 таблиць, 2 рисунки. Список використаних джерел налічує 82 найменування і займає 7 сторінок.

Публікації. Результати кваліфікаційної роботи були апробовані на двох студентських науково-практичних конференціях «Стабілізація фінансово-економічної системи України» та «Перспективи розвитку фінансової системи України», за результатами яких було опубліковано тези на тему «Оцінювання бюджетної та регулюючої ролі податку на доходи фізичних осіб в Україні 2015-2019 рр.».

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі **«Теоретичні засади податку на доходи фізичних осіб»** розглянуто теоретичні аспекти податку на доходи фізичних осіб, а саме: історичний розвиток оподаткування доходів фізичних осіб, поняття та сутність податку на доходи фізичних осіб, правові засади справляння податку доходи фізичних осіб в Україні.

У другому розділі **«Оцінювання бюджетної та регулюючої ролі податку на доходи фізичних осіб в Україні 2015-2019 рр.»** проведено моніторинг фіскальної ролі податку на доходи фізичних осіб в Україні 2015-

2019 рр. Проаналізовано регулятивні властивості податку на доходи фізичних осіб в Україні 2015-2019 рр. Розроблено прогнозування надходжень податку на доходи фізичних осіб в Україні на 2020-2021 рр.

У третьому розділі *«Вдосконалення податку на доходи фізичних осіб в Україні»* проаналізовано зарубіжний досвід справляння податку на доходи фізичних осіб та можливості його адаптації в Україні, запропоновано напрями удосконалення податку на доходи фізичних осіб в Україні.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі магістра узагальнено теоретико-методичні засади та практичні аспекти податку на доходи фізичних осіб: бюджетна та регулююча роль. У такий спосіб запропоновано прикладні рекомендації щодо вдосконалення податку на доходи фізичних осіб на основі іноземного досвіду з метою підвищення фіскальної ефективності та регулюючого потенціалу податків в Україні.

У результаті проведеного дослідження теоретичних засад особистого прибуткового оподаткування можна зробити такі висновки.

На основі дослідження генезису та еволюції особистого прибуткового оподаткування, визначено, що особисті податки були одними з перших грошових (чи натуральних) стягнень на користь фіскального зиску для держави та виражалися у подушному та земельному оподаткуванні. Подушний податок як первісний вид особистого прибуткового податку існував майже до початку ХХ сторіччя в багатьох державах. Протягом ХVІІІ-ХХ століть робляться численні спроби щодо його впровадження та становлення. Для цього були відповідні передумови, основними з яких є: 1) розвиток промисловості і фінансово-кредитного господарства; 2) існування широкого спектру різноманітних форм доходів громадян, що створює фундамент для використання їх державою за допомогою фіскальних інструментів.

На основі систематизації наукових поглядів на економічну природу, функції, місце та роль особистого прибуткового податку запропоновано розглядати його економічну сутність як специфічні взаємовідносини між фізичними особами, з одного боку, та державою – з другого, що виникають в процесі перерозподілу частини вартості національного продукту з приводу формування централізованого фонду фінансових ресурсів держави, та перерозподілу доходів між окремими верствами населення на умовах фіскального паритету. Фіскальний паритет, в авторському розумінні, являє певну рівновагу прав і обов'язків двох сторін: держави – щодо достатності надходжень ПДФО до бюджету та платників податків – щодо достатності доходів, які залишаються після сплати ПДФО для простого відтворення робочої сили і забезпечення потреб розвитку особистості.

Виявлено, що особистий прибутковий податок виконує фіскальну та регулюючу функції, які існують разом і взаємодіють між собою. Доведено, що особистий прибутковий податок у фіскальному відношенні є одним з інструментів і важливим джерелом державних доходів. Регулююча функція

реалізується через перерозподіл доходів між різними верствами населення і державою, стимулюючи або стримуючи доходи громадян. Доведено, що багатогранність джерел та шляхів отримання громадянами доходів об'єктивно визначають їх масштабну базу для податкового навантаження через механізм фіскального адміністрування особистого прибуткового податку. Обґрунтовано поділ доходів на активні, нейтральні та пасивні доходи, подано їх сутнісну характеристику. Вихідною позицією було те, що дохід фізичної особи завжди є прямим джерелом сплати податку з активних та нейтральних доходів, тоді як при оподаткуванні пасивних доходів не виключена можливість сплати податку за рахунок інших джерел. Така класифікація дає змогу розробити більш ефективний механізм оподаткування різних груп доходів та визначити оптимальне співвідношення сукупних доходів і податкових зобов'язань громадян.

Виявлено, що в Україні перерозподільна роль прибуткового оподаткування (частка у ВВП) зазнала помітного зменшення у 2015 році, відновившись у 2016-2017 роках. При цьому спостерігалось підвищення впливу ПДФО на функціонування платників, тоді як динаміка ППП характеризувалася зворотною тенденцією, а саме зменшенням його питомої ваги у ВВП. Їх фіскальне значення у доходах зведеного бюджету України мало аналогічні коливання. Встановлено, що основними проблемними аспектами функціонування діючих механізмів ПДФО та ППП в контексті забезпечення узгодженості інтересів виступають: у частині першого – вертикальна несправедливість і недостатньо актуалізовані інструменти забезпечення горизонтальної рівності; в частині другого – неспроможність створювати стимули для підвищення інвестиційної активності підприємств і їх розширеного відтворення.

Аналіз зарубіжного досвіду особистого прибуткового податку свідчить про пріоритет прогресивного оподаткування особистих доходів громадян та обов'язкове встановлення неоподатковуваного мінімуму. Водночас, з кінця 90-х років ХХ століття спостерігається певна зміна фіскальної ідеології в напрямку якісної реструктуризації розподілу оподатковуваних доходів громадян: в окремих країнах знижується податкове навантаження на особисті доходи, більш широко поєднуються різні системи оподаткування доходів населення, зокрема – пропорційна та прогресивна. Проведений аналіз практики особистого прибуткового податку в Україні з моменту здобуття національної незалежності показав, що чинна система оподаткування особистих доходів громадян є недостатньо ефективною з точки зору соціальної справедливості і потребує, по-перше, запровадження неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, по-друге, вдосконалення прогресивної шкали оподаткування.

Генезис платежів, що сплачувалися при отриманні спадщини та дарувань в Україні, свідчить, що вони розвивалися окремо від ПДФО. Перехід права власності внаслідок спадкування або дарування майна вимагали від фізичних осіб дотримання певної процедури юридичного оформлення такого переходу, що створювало зручну нагоду справляння додаткових платежів для поповнення державного бюджету. В Російській імперії та у СРСР при отриманні спадщини

та дарувань з фізичних осіб справлявся не податок, а митні платежі, які являли собою оплату послуг державних установ з оформлення права на спадщину або посвідчення договору дарування. На сучасному етапі негативне соціальне ставлення до податку на спадщину/дарування обумовило його скасування в багатьох країнах із розвиненою економікою. Запровадження в Україні оподаткування спадщин і дарувань у складі ПДФО було обумовлено прагненням законодавця збільшити надходження до бюджету. Доцільно із ПДФО виокремити податок на спадщину/дарування в окремий пода

ток з метою вдосконалення правового механізму платежу, що справлятиметься з таких доходів фізичних осіб, правовий механізм якого повинен враховувати:

1) при визначенні платників: принципи оподаткування «світових» доходів/«джерела отримання доходів», уникнення зовнішнього подвійного оподаткування, фіскального імунітету дипломатичних агентів при отриманні ними спадщини на території України; 2) при визначенні ставок – принцип рівності платників;

3) при визначенні об'єкта: а) визначення його як доходів, отриманих фізичною особою від переходу права власності на об'єкти спадщини/дарувань; б) формулювання переліку об'єктів таким чином: об'єкти житлової та нежитлової нерухомості, антикваріат, культурні цінності, природні дорогоцінні каміння чи дорогоцінні метали, прикраси з використанням дорогоцінних металів та/або природного дорогоцінного каміння, транспортні засоби, цінні папери, корпоративні права, майнові права (в тому числі інтелектуальної власності), сума страхового відшкодування (страхових виплат) за страховими договорами, а також сума, що зберігається відповідно на пенсійному депозитному рахунку, накопичувальному пенсійному рахунку, індивідуальному пенсійному рахунку спадкодавця – учасника накопичувальної системи пенсійного забезпечення; готівка або кошти, що зберігаються на рахунках спадкодавця, відкритих у банківських і небанківських фінансових установах, у тому числі депозитні (ощадні), іпотечні сертифікати, сертифікати фонду операцій з нерухомістю;

4) при визначенні бази оподаткування: а) витрати, понесені спадкоємцем (обдарованим) на отримання або у зв'язку з отриманням такого майна, а саме: витрати на оплату медичного догляду під час передсмертної хвороби спадкодавця та на його поховання, боргів спадкодавця, витрати, пов'язані з утриманням спадщини (дарунку), які поніс спадкоємець (обдарований) до моменту переходу до нього права власності на спадщину (дарунок), витрати на оцінку спадщини (дарування) тощо; б) можливість отримання спадщини/дарунків неодноразово або від різних реципієнтів;

5) наявність неоподаткованого мінімуму, тобто визначення певного розміру, спадщини (дарунку), вартістю, нижчою за який, вони звільнялися б від оподаткування; при цьому доцільно передбачити залежність розміру такого мінімуму від ступеня спорідненості між спадкоємцем (обдарованим) та спадкодавцем (дарувальником).

Доведено, що подальші дії влади повинні бути направлені на підвищення довіри до їхніх рішень, зростання відповідальності та обізнаності працездатного населення з нормами податкового законодавства, активізацію заходів контролюючих органів, направлених на виявлення осіб, що перебувають у неофіційних трудових відносинах із роботодавцем. Основним очікуваним результатом детінізації повинна бути уніфікація умов діяльності працівників на вітчизняному ринку праці, а також підвищення якості статистичної інформації, що в подальшому може стати достовірною інформаційно-аналітичною базою для податкових реформ. Зважаючи на те, що сьогодні в Україні існує чотири форми декларації для виявлення фінансового стану фізичної особи, раціональним є зведення їх до однієї (розширеної) декларації про майновий стан і доходи, оскільки інформацію про доходи перевіряє лише ДФС України.

З'ясовано, що оподаткування доходів населення в більшості держав здійснюється за прогресивною системою, але також наявні тенденції впровадження пропорційного оподаткування, зокрема у країнах, що мають на меті системне спрощення податкового законодавства. З огляду на необхідність його реформування в Україні, основними цілями є підвищення національних стандартів, у тому числі соціальних, зростання конкурентоспроможності та спрощення системи персонального прибуткового оподаткування. При цьому одним із орієнтирів є гранична нормативна ставка податку, яка впливає на очікування платників податків та їхню поведінку. Реформування персонального прибуткового оподаткування в Україні повинно відбуватися з урахуванням необхідності підвищення регулятивної ефективності ПДФО.

АНОТАЦІЯ

Синя А.Г., «Податок на доходи фізичних осіб: бюджетна та регулююча роль»,
кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності «Фінанси,
банківська справа та страхування» за магістерською програмою
«Фіскальне та митне адміністрування»,
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2020 рік

Випускна робота складається з 3-х розділів. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі здобутків вітчизняної та зарубіжної науки, а також чинного законодавства України і зарубіжних країн осмислити й розкрити особливості та проблеми побудови системи оподаткування доходів фізичних осіб, визначити перспективні напрями її удосконалення.

Об'єктом дослідження є процес оподаткування доходів фізичних осіб. Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають при оподаткуванні доходів фізичних осіб.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти оподаткування доходу фізичних осіб, а саме історичний розвиток оподаткування доходів фізичних осіб, поняття та сутність податку на доходи фізичних осіб, правові засади справляння податку доходи фізичних осіб в Україні.

Здійснено моніторинг фіскальної ролі податку на доходи фізичних осіб в Україні 2015-2019, аналіз регулятивних властивостей податку на доходи фізичних осіб в Україні, розроблено прогноз надходжень податку на доходи фізичних осіб до зведеного бюджету України на 2020-2021 рр.

Досліджено зарубіжний досвід справляння податку на доходи фізичних осіб та можливості його адаптації в Україні та запропоновано напрями удосконалення податку на доходи фізичних осіб в Україні.

Обсяг роботи складає 98 сторінок, 82 бібліографічних найменування. Дана робота містить 6 таблиць та 3 рисунки.

Ключові слова: прибуткове оподаткування, податок на доходи фізичних осіб, ставки податку, зведений бюджет, місцевий бюджет, податкові надходження.

ANNOTATION

Blue A. G., « Personal income tax: budgetary and regulatory role»,
Master's degree thesis in specialty «Finance, Banking and Insurance»
under the program
«Fiscal and customs administration»,
Odessa National Economic University
Odessa, 2020

The final work consists of 3 sections. The purpose of the study is to, based on the achievements of domestic and foreign science, as well as current legislation of Ukraine and foreign countries to understand and reveal the features and problems of building a system of personal income taxation, to identify promising areas for improvement.

The object of the study is the process of personal income taxation. The subject of the study is the economic relations that arise in the taxation of income of individuals.

The paper considers the theoretical aspects of personal income taxation, namely the historical development of personal income taxation, the concept and essence of personal income tax, the legal basis for personal income tax in Ukraine.

The fiscal role of the personal income tax in Ukraine 2015-2019 was monitored, the regulatory properties of the personal income tax in Ukraine were analyzed, and the forecast of personal income tax revenues to the consolidated budget of Ukraine for 2020-2021 was developed.

The foreign experience of personal income tax collection and possibilities of its adaptation in Ukraine are investigated and the directions of improvement of personal income tax in Ukraine are offered.

The volume of work is 98 pages, 82 bibliographic titles. This work contains 6 tables and 3 figures.

Key words: income tax, personal income tax, tax rates, consolidated budget, local budget, tax revenues.